

los X, XI y XII, folios 172 á 173; 173 vuelto está en blanco, y siguen blancos los folios hasta 175 recto, siguiendo en el verso la traducción con los capítulos XV á XX; pero la de este último no está completo, pues acaba con la etimología de la palabra *Canto*. Siguen luego, en blanco, los folios 177 v. hasta el 186.

Libro X.—De Coniugis: Sólo el capítulo VII, á partir de la palabra *Arra*; pero deja luego la continuación, folios 187 á 189 v.

Libro XI. — Vocum cestarum alphabetum: poco deja por traducir de este libro, que principia á folio 190 y sigue hasta folio 224, deteniéndose en la palabra *Sedición*.

Folios 125 y 126, últimos del libro, en blanco.

Si yo no me equivoco, la utilidad de esta nota está en que se sepa lo que hay de las *Etimologías* de San Isidoro en la traducción castellana del Escorial, con lo cual se evitará que á otro le suceda lo que á mí; esto es, que no sólo no se encuentre con tal traducción, sino ni siquiera con lo que le interesara de ella, que es lo que sucedió á Barbieri y lo que á mí me ha pasado.

S. SANPERE Y MIQUEL.

LES «MEMORIAS CRONOLÓGICAS DE LOS CONDES DE URGEL»

PER DON JAUME VILLANUEVA

En los anys 1806 y 1807 féu les excursions a Solsona y Urgell en Jaume Villanueva, prevere, y en los volums IX y X del seu *Viage literario á las iglesias de España*, publicats en 1821, manifestava que tenía escrits unes Memories sobre'l comtat d'Urgell, descobrintselli l'intent de donarles a llum, cosa que no efectuà. Expatriat per rahó dels aveniments polítichs de 1823, morí En Villanueva en novembre de l'any següent, en Londres. Recullí'ls seus papers son company lo frare secularitzat Ignasi Herrero, y en 1829, al publicarse en la capital anglesa lo catàlech de la biblioteca d'en Vicents Salvà, hi figuraven les Memories d'Urgell d'En Villanueva. Salvà morí en París en 1849, y son fill formà, en 1869, lo catàlech més complert de la seva biblioteca, publicat tres anys després en Valencia. En aquest darrer catàlech també hi figuren les *Memorias cronológicas*, senyalades ab lo nombre 3224, y s'hi dona una petita descripció del manuscrit, manifestant que és obra completament acabada, cosa poch exacta, donchs si's volgués entregar a la estampa seria necessari arreglar certs punts y passatges que no tenen la redacció apropiada.

No savem per quin camí ha arribat lo manuscrit de les *Memorias cronológicas de los Condes de Urgel* a la Biblioteca Nacional de París, hón se troba avuy senyalat ab lo nombre 520 dels «Manuscrits

Espagnols». En lo llong de les tapes hi ha aplicades les inicials R. F., d'or, y abaix diu que fôu relligat en 1893 per J. Canape. Es un volúm de 360 folis, repetits los de nombre 97 y 98 (1). En la portada, sota del títul, hi ha aquest lema: «si tantus amor scriberdi de rapit, ante Cesaris invicti res dicere... (Horat., Sat. I, libro 2). Empezado á 12 de junio 1814; concluido á 9 de setiembre 18...» Y al peu de la portada: R. C. 8791, que sembla una indicació de catàlech antich.

Comença per un índex y un arbre genealògich dels comtes d'Urgell, dels primitius desde Fredol, y de la segona niçaga desde'l pare del comte Guifre lo Pilós de Barcelona fins a les filles de Jaume, lo darrer y malaventurat comte. A continuació hi ha un pròlech hön recompta com los seus viatges per Catalunya li permeteren aplegar molts documents del comtat d'Urgell, ab los que redactà aquesta obra durant los meses de juliol y agost de 1814, per distraures de la tristor que li produhía la persecució de que era víctima la seva familia, per adicta al partit constitucional. Afegeix que nou anys després, «hallándome en Barcelona, en el de 1823, de vuelta de mi viage á Roma, donde por la misma causa se negó la entrada á mi hermano Joaquín como embajador de España, tuve ocasión de examinar otra vez el archivo de la Corona de Aragón y ver la obra de Monfar». Acaba manifestant que havia aplegat documents desconeguts per aquest cronista.

A foli 12 comença'l *Discurso preliminar*, per cert ab uns paragrafs quelcom ampulloses: «La invasión de los árabes, que eclipsó la gloria del reino floreciente de los Godos, fué ocasión de que se levantasen otros señoríos, cuyos príncipes hicieron olvidar los nombres de los Recesvintos y Recarcidos». Lo discurs està subdividit en diverses punts o assumptes, en lo següent orde: Origen y antigüedad del condado, Situación geográfica del condado, Situación política del condado, Carácter de este condado (hi tracta'ls oficis amovibles a voluntat del rey de França y combat als autors qui pretenen que la independència del comtat de Barcelona prové de les paraules *omnibus fisci vel eremis* del conegut diploma carlovingi), Gobierno interior y legislación del condado en los siglos IX y X, Jurisdicción de los condes (explica los serveys y mals usos feudals), Principales oficios y cargos inferiores al conde (ací tracta de les atribucions del vescomte, indicant que'ls més antichs que trova en l'Urgell son Quiricus, Unifredus, Bernardus—germà de Sant Ermengol—Guillèm, Ramón, Miró, Ramón Mir, Pere, N... en l'any 1143, y Guerau de Cabrera en 1145; además esbrina si'l vescomte d'Urgell era també lo vescomte d'Ager y procura explicar los càrrechs de *cómtor*, *varvessor*, *gardíngo*, *tiufado* y *princeps cocorum*, que ha trobat citats en alguns documents), Moneda del condado (hi presenta un dibuix molt fi y clar del *diner d'Urgell*, fet per un tal

(1) Los folios no tienen escrita más que una mitad de la plana en recto y verso, en sentido vertical, a manera d'ofici.

Mirambell), Escudo de armas (també hi acompanya dibuixos d'escuts ab los signes heràldichs dels escachs combinats ab les barres), Capital del condado, Riqueza y población antigua del condado (valentse de la Carta al Barón de la Linde, de Caresmar), Vizcondado de Ager (hón tracta del heròich Arnau Mir de Tost) y Por qué usaron á veces los condes el título de cónsul. En molts punts del Discurs preliminar flaqueja la erudició y la investigació, acudint ab freqüència a la *Marca Hispánica*, *España Sagrada* y altres obres. Lo més acceptable y fonamentat ja ho va incloure en los volums del *Viage literario*, especialment lo referent a la etimologia del nom Urgell y als vescomtes.

En lo foli 65 comencen les *Memorias*, que están dividides en quatre llibres. Comença'l primer llibre indicant la obscuritat que regna en los orígens dels comtes d'Urgell, presentant com a dubtós aquell comte Ramón de l'any 792, del qui tractà extensament en lo volúm X del *Viage literario*, y no afeginthi cap novetat important; segueix lo comte Borrell, de 798 a 819, dient que aquest té memories «muy ciertas y averiguadas» y apoyantse en lo cronista Eginhart (1); també té per dub-

(1) Ací es hón deuria tractarse del ja cèlebre pergamí de la carta de població d'Andorra. Afortunadament no rés en diu En Villanueva, al menys no ho havem sapigut veure. Aquesta omisió l'honra molt. Lo *Boletín de la Real Academia de la Historia*, de Madrid (de juliol-setembre 1910), publica una comunicació que li va trametre en 1886 Don Jaume Catalá, bisbe de Barcelona, presentant com a una *novel·la* la transcripció del diploma sobre Andorra, existent en l'Arxiu de la Sen d'Urgell. Considerám desacertat publicar ara aquesta comunicació revellida, sens cap advertència o nota, indicant quant menys los treballs més recents que han demostrat que dit document és apócrif, donchs los erudits y aficionats poch al corrent de bibliografia, continuaran fonamentant los orígens històrics de la república andorrana en semblant falsificació, com si res no s'hagués avençat desde'l temps del senyor Catalá, y fixantse no més en l'alt prestigi de la revista que la acull y la dona a llum. Encare que ja fa avinent lo dit *Boletín* que en son volúm IX (any 1886), va donar una notícia de la qüestió d'Andorra, ab motiu de un article de M. Bondon de Mony, desde l'avors han sortit los principals treballs demostrant la falsificació y era convenient indicarlos ara. Ademés, en la transcripció presentada per lo senyor Catalá hi havém comptat més de vinticinch equivocacions o alteracions, y senyalarém les principals segons la fotografia que tenim a ma, posant en cursiva'l text exacte del diploma apócrif en lo pergamí que creu *original* l'esmentat senyor: Seu pro-lisque suo (*sue*) — et excusimus eam de (*eandem*) — ibi mittere agriculturio ut culturalis (*ageris vel culturalis*) — comuncptes modo Lesindus (*modo et lesindus*) — Autimirus, Quirinus, Sessonius, Barrula, Rusticius, Sentanius, Ferrecintius (*autumirus, quirinius, sesonius, barrulla rustici, sentanius, ferrecintius*) — aut fuerint in futurum (*aut serunt in futurum*) — et ad fontem argenterea (*et a Fonte Argentea*) — vel fonte regisindi (*vel in fonte regisindi*) — et de occiduo in monte (*et de occiduo in monte*) — ad ipsius vallicule iam dictem Andorrense (*ad ipsam valliculam iam dictam Andorrense*) — qui ibidem sunt aut fuerint, securis et quieti (*qui ibidem sunt aut serunt, securi et quieti*) — et recepcionem facient (*et recepciones facient*) — potestatem illos donamus facefe aut definire ad eisdem (*potestatem illos donamus facere vel definire ad eis*) — hic autum eligere contra nos aut comitem (*hic autrum eligere contra nos vel comitem*) — Data et confirmata regalis donatio (*Data et confirmata regis donatio*) — Plo-doardus (*Plodoardus*) — Quevice archilevite (*Gevice*) — Antardo (*Wantardo*).

Devém també manifestar extranyesa per haverse atrevit lo senyor Catalá a senyalar data tan aproximada al diploma, dient que està compresa entre'l 15 abril 804 y 14 abril 805, reginte per los anys del regnat de Lluís lo piadós en Aquitània. En altres copies o transcripcions d'aquest diploma porta la data del 784, en qual any ni Carlesmany ni son fill no exercien l'imperi, malgrat d'indicarho'l document apócrif. Nou indici d'altra falsificació posterior en la data.

Tampoch és exacte lo que diu'l senyor Catalá de que aquest diploma fôu desconegut

tós lo comte Ermengol, citat per Tomich, seguint Fredelaus, al qui descobreix en 815, citant la donació al convent de Tavernoles; a continuació hi posa'l comte Seniofret, de 819 a 844, citant lo diploma publicat en *Histoire générale de Languedoc*, y després lo comte Matfret, qui viu en 823, fonamentantlo en lo diploma del convent de Sancta Grata de Pallars; segueix lo comte Guifre I, desde poch després de 844 fins a 858, justificantlo ab la donació al monastir dels Trespunts de l'any 16 de Carles; y'l comte Salomó, al qui troba en l'any 862, acudint a la monografia de En Traggia sobre'l regne pirenench. Ve tot seguit un Fredol, comte dubtós, en 875, «distinto del otro del mismo nombre», recordant que *Marca Hispanica* l té per comte de Pallars

dels historiògrafs abans de la seva comunicació a la R. Academia del any 1886. Dalmau de Baquer, en *Historia de la República de Andorra*, publicada en Barcelona en 1849, estudia y transcriu diferents apartats del diploma apócrif, dient que «la República lo conserva original en su archivo». No sabem si és lo meteix exemplar que ara's troba al arxiu de la catedral urgellitana. M. Boucoiran publica a París (imprès en Nîmes), en 1854, un llibre o guia descriptiva pirenenca, titolat *Ariège, Andorre et Catalogne*, ab un apèndix, que és la *Histoire des vallées d'Andorre*, y aci tracta del diploma en qüestió, que'l creu del any 805, y en transcriu dos bocins.

Començà a considerar com apócrif dit diploma M. Brutails en 1891. En lo treball *Etude critique sur les origines de la question d'Andorre*, publicat en la *Revue des Pyrénées et de la France méridionale*, n.º 3, deya: «Dans un diplôme qui est d'ailleurs apocryphe, ainsi que je le démontrerai, Louis le Débonnaire concède aux Andorrans le droit d'élire un seigneur». Cinch anys després, lo propri M. Brutails, en un article de crònica regional titolat *Vallées d'Andorre*, publicat en la *Revue des Universités du Midi*, al donar compte de la *Guia d'Andorra*, escrita per l'Artur Osona, hón se transcriu'l diploma tradut al català, demostrà la falsetat de la carta de les llibertats andorranes. Emperó, abans del segon treball d'En Brutails, un altre crudit francès, M. Félix Pasquier, arxiver departamental en Tolosa, va tractar del diploma y determinà en quin temps fón feta la falsificació, en lo *Bulletin de la Société archéologique du Midi de la France*, any 1894 (Toulouse; pl. 38), article reproduhit en la *Revue des Pyrénées*, any 1895. L'any següent M. Pasquier tornà a estudiar aquest document en altre article titulat *Charte fausse de l'organisation de l'Andorre sous Charlemagne*, publicat en *Bulletin historique et philologique* (París, 1896), ab un facsimil en fotocòpia. Diu En Pasquier: «Ce fac-similé suffira pour démontrer d'une façon tangible que l'acte est l'œuvre grossière d'un faussaire. Il n'est pas difficile de faire ressortir le caractère de cette pièce apocryphe. Le style dénote l'ignorance et l'impéritie de l'auteur ou tout au moins du scribe, qui n'était pas au courant des formules usitées à la chancellerie des premiers Carolingiens et qui avait de la langue latine une connaissance trop imparfaite même pour son époque. En comparant l'écriture à celle de pièces conservées dans divers dépôts de la Catalogne, nous croyons que le document a été composé au XIe siècle. Les corrections, que surmontent plusieurs mots, semblent avoir été ajoutées à une époque plus récente, sans doute au XIIIe siècle. On s'est probablement proposé de reconstituer des actes perdus, qui avaient trait aux droits dont la concession était attribuée à Charlemagne ou à Louis le Débonnaire.»

Finalment, en lo mateix any 1896, D. Salvador Sanpere y Miquel publicà una interessant Memoria, dividida en cinch articles, ab diferents facsimils, titulada *La carta puebla de Andorra*, en lo diari de Barcelona *La Vanguardia*, nombres de 29 juliol, 5, 13 y 19 agost y 4 setembre, hón prová també dita falsificació.

Al posar terme a aquesta nota per advertir als historiògrafs que no's servesquen del diploma ara novament publicat, devèm declarar que sabem bé que encare que'ls documents invocats per provar la antiga organització lliure y privilegiada d'Andorra sigan apócrifs, existeix una tradició secular de que dit país fón dotat de grans franquesses per los prínceps carlovingis y que sabem també que aytal tradició concorda ab la situació general de la Marca d'Espanya en aquell temps y ab la especial de certes valls pirenenques, que pobres y arrecunades necessitaven oferir avantatges positius per cridarhi pobladors. Malgrat del diploma apócrif donchs, poden haver existit altres privilegis carlovingis autèntics.

y après d'ell lo nostre Guifre'l Pilós, de Barcelona y Urgell, fill del Guifre I segons pensa. Diu que la nova familia comtal la continúa en Urgell un «Sunario ó Seniofredo II», de 906 á 950, descobrintse la inseguritat d'En Villanueva en aquesta cronologia fins en los noms dels comtes. Ací s'entreté tractant de la niçaga del comte pilós de Barcelona, per vies assats desordenades y ben diferents de les seguides per Bofarull en *Los condes vindicados*. Posa després En Borrell, de 950 a 993, fill de Richildis, estudiant la dotació de la iglesia de Ciutat, confirmada per lo bisbe Visadus.

Lo llibre según comença en lo foli 101, ab lo comte Ermengol, lo *cordovès*, de 989 a 1010, citant documents del Cartoral de la Seu d'Urgell, y trobantse ja més coses noves y ben fonamentades; s'segueixen Ermengol II, fins a 1038, y Ermengol *de Gerb*, del qui fa conèixer la donació que atorgà juntament ab sa muller, titolantse comte d'Urgell y Provença. Respecte d'Ermengol V, tracta de com deu entendres lo nom de germà que en certa escriptura donà al bisbe Sant Ot, y fa observar que's titolà *cònsul* en la donació que féu a la iglesia de Solsona, en 1101; també diu que la comtesa Maria Ansúrez, esposa d'aquest Ermengol, ja era morta en abril de 1102 (segons se veu per la donació a Solsona per repòs de la seva ànima que atorgà'l marit) y que fou soterrada en la catedral del citat lloch. Fa bona feyna al esbrinar la data de la mort d'Ermengol V; però s'equivoca al reduir a l'estil modern la data del 5 nones març del 1102 de la Encarnació y 43 del rey Felip, que porta la escriptura per la que lo vescomte Guerau Pons, complint la darrera voluntat del esmentat comte, féu entrega a la iglesia de Solsona del castell d'Olius. La verdadera reducció deu ésser del 3 març 1104; emperò en aquest cas no lliga ab l'any 43 del rey Felip, que és lo 1103. Aquest document l'ha publicat Mossén Serra y Vilaró en *Notes històriques d'Olius* (*Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any 1908).

Dech interrompre aci la relació per donar a conèixer un document inèdit, desconegut per Monfar y per Villanueva y que confirma la mort d'Ermengol V a mans dels serralhins en lo lloch de Mollerusa. Procedeix del arxiu de la colegiata d'Organyà y diu axí: Omnibus notum sit hominibus presentibus atque futuris qualiter Umbertus de Lauantia dedit domino Deo et Sancte Marie Organiani propter remedium anime sue castrum unum quod vocatur Cannelles cum suis terminis et pertinentiis et cum hominibus ibi morantibus post suum obitum ad integrum et in sua vita habuit ibi beata Maria *potestate et dominicum*. Iam dictum vero castrum emit Guillelmus de Lauantia de Ermengaudus comite diue memorie unde prefatus Guillelmus habuit ab eo cartulam firmatam et corroboratam. De quo castro Ermen-gaudus comes filius qui fuit Ermengaudi comitis quem sarraceni occiderunt ad locum qui vocatur Molleruca, habuit contentionem cum Raimundo priori Organiani et tamen ad ultimum fecerunt placi-

tum tali modo et tali ratione. Ego Ermengaudus nutu Dei Urgellensis comes laudo et confirmo prefatum donum et dono Sancte Marie et Raimundo priori et suis clericis presentibus et futuris meum directum quem habeo vel abere debeo in iam dicto castro et in suis terminis per ullas voces ad integrum simul cum ipsis olivariis quos prelibatus Umberto reliquit Sancte Marie et sunt in loco qui vocatur Perilles et alodium de Olzina quod est ad locum qui dicitur Gradell. Hanc vero laudatione et hec donum fatio tali modo ut umquam nec ego nec ullus ex meis propinquis neque ullus homo vel femina per meam vocem possit ibi aliquid inquietare nec presumere sed si fecerit in quadruplum componatur et hec scriptura inconuulsa permaneat. Nunc autem ego prescriptus Ermengaudus propter hec donum et propter hanc laudatione accipio a te R.^o priori centum quinquaginta solidos et ero adiutor et defensor tibi et sancte Marie contra cunctos homines vel feminas sine malo ingenio. Et mando atque rogo ut Bernardus de Taus et Raimundus Arnalli de Rialb sint adiutores et defensores tibi et Sancte Marie de iam dicto dono contra cunctos homines et feminas. Actum est hoc in anno ab incarnatione Domini C.^o XXX. I.^o post Millesimum, XVI. Kalendas Marci (15 febrer 1132 istil modern). Signum Ermengaudi comitis qui hanc scripturam iussit scribere et firmare. Signum Bernardi de Taus. Signum Raimundi Arnalli de Rialb. Signum Arnalli eius filii. Signum Arnalli de Ponts. Signum Petri Bertranni. Signum Arnalli Guillelmi de Taus. Isti sunt testes visores et auditores ac firmatores. Guitardus levita rogatus scripsit in prefato die et anno.

Del comte Ermengol VI, *lo de Castella*, coneix los dos testaments, de 6 idus febrer 1132 de la Encarnació, any 22 del rey Lluís (que deu reduir-se a 8 febrer 1133, istil modern, encare que no concordi ab l'any del rey de França) y de 9 calendes abril 1143 de la Encarnació (24 març 1144, istil modern). Cau En Villanueva en la meteixa error d'altres historiògrafs catalans, de creure que aquest comte tingué tres mullers, Dolça, Arsenda y Elvira; sols en tingué dues, Arsenda d'Ager y Elvira Rouric. Parla molt del comte Pedro Ansúrez, avi d'Ermengol VI; però poques noves, valentse de cites de Salazar, P. Flórez y fins d'En Mariana. Son coneguts fins ara tres documents en los que hi figura la comtesa Elvira o Gelvira: la concessió de cases d'Agramunt, del any 1139, publicat per Bofarull en *Colección de documentos inéditos*, volúm IV, plana 66, la confirmació d'una donació que En Bernat de Taus havia fet a la canònica d'Urgell, del any 1140, explicat per nosaltres en *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó*, plana 131 y'l segon testament d'Ermengol VI, del any 1144, hón nomenà per marmessors, entre altres, a sa muller Elvira, lo comte Roric o Rouric, segurament pare o germà de donya Elvira y'ls comtes de Pallars jussà Arnau Mir y del Pallars sobirà Artal, publicat per Mossen Serra en *Notes históricas d'Olius*, encare que aquest autor considera erroniamet a Elvira com a la tercera muller del comte Ermengol, per creure que donya

Dolça, citada en la carta de població d'Agramunt, fou la primera, per no conèixer la rectificació de la data que la *Marca Hispànica*, apèndix 350, posa a dita carta, rectificació feta per en Siscar en una monografia publicada en lo volúm IV de les *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras*. Com la data de la carta de població d'Agramunt deu ésser del 1173 o 1183 y no del 1113, la comtesa Dolça que hi figura es la esposa d'Ermengol VII y no del pare d'aquest.

Entre'ls pergamins de la colegiata d'Organyá havèm aplegat un quart document referent a la comtesa Elvira, de 17 agost 1140. Es inèdit y per això en transcriurèm la part principal: «In nomine... ego Ermengaudus gracia Dei urgelli comes et marchio una cum coniuge mea domna Gelvira comitissa donamus domino Deo et ecclesie beate Marie Organiani ipsum mansum quod *condam* fuit de Arnallò lont et de coniuge eius Adalez cum omnibus suis pertinentiis, et hoc totum quod prefatus A. et coniux sua A. habebant et tenebant in terminio de Nargo et in suis terminis vel alacenciis iure propinquitatis aut per ullasque voces cum aquis et pascuis et silvis et cum omnibus adempramentis que semper habebat prescriptum mansum et cum omnibus censibus et serviciis. Et similiter damus prefate ecclesie mansum de Chastel cum censo et servicio atque omnibus sibi pertinentiis sicuti Bernardus de Taus unquam melius habuit et tenuit... Et tamen de Raimundo priore eiusdem ecclesie recepimus mulam unam. Et hec sunt in comitatu Urgelli in castro Nargo et in apendicione beati Clementis. Sane quod si nos donatores aut ullus homo vel femina nobilis aut ignobilis persona qui contra hanc Kartam ad dirumpendum venerit... in quadruplum componat et in antea hec scriptura firma et stabilis permaneat et non sit disrupta. Acta Karta donacionis XVI Kalendas septembris in anno ab incarnatione Domini nostri Jhesu xrispti C. XL. post millesimum. Signum Ermengaudi comitis. Signum Gelvire comitisse qui istam Kartam iussimus scribere et testibus firmare rogauimus. Signum Ermengaudi filii Ermengaudi comitis qui hanc scripturam propria manu firmavit. Signum domni Mironis Guitardi senioris Capodecii. Signum Petri de Pugverd. Signum Gomballi de Ribeles. Signum Raimundi Arnalli de Rialb. Signum Petri eius filii. Signum Bernardi Raimundi senescalch. Signum Raimundi Mironis de Nargo baiuli. Isti sunt testes et alii plures qui hec viderunt et audierunt. Guitardus presbiter rogatus scripsit in prefato die et anno.»

Es poch més nou o interessant lo que recompta d'Ermengol VII; presenta son testament, atorgat en Ciudadrodrigo en agost 1167, hon elegix sepultura en lo monastir de Poblet, y adverteix que entre'ls papers d'En Caresmar ha vist un *segón testament* fet en juny 1177, en Catalunya, en lo que disposa ésser soterrat en lo monastir de Santa Maria de Bellpuig. Aquest *segón testament* també podia haverlo vist en la obra d'En Monfar, y'l fet de passarli per alt axò és una prova de que estudià molt lleugerament la *Historia de los Condes de Urgel* d'aquell

erudit arxiver. Fa observar que en 1181 se trobava aquest comte en Catalunya, y que en 1183 va donar lo castell d'Olius a la iglesia de Solsona, a la que havia ja estat cedit per son avi.

Al tractar d'Ermengol VIII, transcriu molts fragments d'En Zurita; indica que aquest comte estava en Valladolid en febrer de 1187 (és quasi segur que no ha fet la reducció al istil modern y que deu ésser de 1188), hón celebrà una concordia ab son cunyat, lo vescomte Pons de Cabrera. Ademés de la concordia, que's conservaba en temps d'En Villanueva en la colegiata d'Ager (n.º 1582), celebraren unes constitucions de pau y treva, datades en Agramunt lo 19 maig 1187. Foren pòtser anteriors a la concordia, si resulta certa la reducció de la data segons indicam; y en aytal cas deuria variar-se l'orde cronològich que estableix En Villanueva en aquells fets del comte d'Urgell y del vescomte de Cabrera. Manifesta que havia vist en Ager dos documents inèdits (n.ºs 856 y 858) del citat vescomte Pons, la donació de la torra d'Agulló a dita colegiata, hón pren lo títol de comte d'Urgell y un codicil, que atorgà en 28 janer 1197 (si no ha reduhit l'any de la Encarnació deu ésser 1198 del istil modern), en lo que solament s'anomena vescomte y elegoix sepultura en la iglesia d'Ager.

En lo foli 147 comença lo llibre III, ab la comtesa Aurembiax, referint les bregues ab son cosí Guerau de Cabrera. Té En Villanueva la meteixa equivocació d'altres dels historiògrafs catalans, de creure que aquest Guerau era fill de Miracle, germana del comte Ermengol VIII. Ja havèm demostrat en nostre llibre *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó* y abans ja ho havia fet en Monfar, que lo vescomte Pons de Cabrera, pare del esmentat Guerau, casà ab Donya Marquesa d'Urgell, y que la germana d'aquesta, Donya Miracle, fón muller de En Ramón de Cervera. Nova prova de que En Villanueva examinà molt poch la obra llavors inèdita del cronista Monfar, no obstant de dirnos en lo pròlech d'aquestes *Memorias cronológicas* que l'havia estudiada en l'Arxiu de la Corona d'Aragó en 1823. En tot lo referent a Donya Aurembiax se fonamenta en Tomich, Zurita, Mariana y altres autors, dels qui en transcriu llarchs passatges. A continuació tracta del mencionat Guerau de Cabrera, tornant a transcriure fragments d'En Zurita y presentant un bon aplech de documents inèdits (inèdits en 1823, al acabar la obra), interessants per la historia de les llargues qüestions sobre'l comtat d'Urgell, disputat a la filla d'Ermengol VIII. Torna després a tractar d'aquesta senyora, per lo referent als anys 1228 a 1231, y segueix la historia d'En Pons de Cabrera com a comte d'Urgell, desde 1231 a 1243. Venen tot seguit los comtes Ermenegol IX, Álar y Ermengol X, dels qui presenta bon nombre de notícies.

Lo llibre IV comença en lo foli 173, tractant d'Alfons, infant y comte d'Urgell, y après-rey de Catalunya-Aragó, qui inaugura la quarta y darrera familia comtal d'Urgell, tercera si no's vol pendre per hereditaris cap dels comtes de la primera meytat del segle IX.

Recompta fets de Jaume I, fill del dit Alfons, de Pere y de Jaume II, darrer comte d'Urgell, valentse també dels autors y transcribint llarchs passatges d'En Zurita.

Al foli 208 entra l'apèndix de documents o proves format per los següents:

I. Venda feta per lo comte Borrell, en 961 (Arxiu de la Corona d'Aragó).

II. Capítols de les franqueses que démanen los síndichs d'Urgell (Arxiu de la Corona d'Aragó).

III. Donació del comte Ramón al monastir de Gerri, any 26 de Carles (Arxiu del monastir de Gerri; publicat en *Viage literario* del propi Villanueva, volúm X, doc. 3).

IV. Donació del comte Fredol al convent de Tavernoles (no hi ha més que l'epígraf; però està publicat en *Viage literario*, vol. X, doc. 5).

V. Donació del comte Guifre I y'l vescomte Quiricus al monastir de Sant Andreu de Trespunts (Arxiu episcopal d'Urgell).

VI. Carta de restauració de Cardona per lo comte Borrell, en 986 (Arxiu municipal de Cardona; publicada en lo *Viage literario*, volúm VIII; doc. 30 y en *Historia de Cardona* de Ballaró y Serra, document 1).

VII. Butlla de Gregori V (copiada de la obra de Labbe).

VIII. Conveni del comte Ermengol I ab lo bisbe Salla, en l'any 1000 (Arxiu de la Catedral d'Urgell).

IX. Incorporació del monastir de Sant Climent al de Sant Andreu de Trespunts, en 1004 (Arxiu de la Seu d'Urgell; publicat en *Viage literario*, vol. XII, doc. 3).

X. Donació de la comtesa Sanxa d'Urgell a la iglesia de Sant Pere d'Ager al morir son marit Ermengol *lo de Barbastre*, abintestat, del 2 idus abril, any 5 del rey Felip (Arxiu d'Ager; publicat en *Viage literario*, vol. IX, doc. 21).

XI. Concessió de furs als habitants del lloch de Llort per lo comte Ermengol *lo de Gerb*, en 1067 (Arxiu de la Seu de Solsona; publicat un troç en *Viage literario*, vol. XII, plana 19, y complet per Mossen Serra y Vilaró en *Senyoriu de la vescomtal familia Miró*, «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», any 1909).

XII. Concordia entre Ermengol *de Gerb* y Arnau Pere, sobre reconstrucció del castell de Barberà, en 1068 (en 1054 lo comte de Barcelona havia donat lo puig de Barberà al dit Arnau Pere; vegis Bofarull, *Condes Vindicados*, vol. II, plana 34).

XIII. Donació a la catedral de Solsona per Ermengol *de Gerb*, en 1076 (Arxiu de la Seu de Solsona).

XIV. Altre donació per dit Ermengol a la propria catedral, en 1083 (Arxiu de la Seu de Solsona).

XV. Donació de la iglesia de Sant Ciprià del lloch de Calasanz a la catedral mencionada, en 1090 (Arxiu de la Seu de Solsona).

XVI. Donació a dita catedral, en 1101, per lo comte Ermengol, *lo de Mollerusa*, sa muller Maria y llur fill, de delmes y drets en terres de Catalunya y de Castella, y de *parias* que rebia dels serrahins (Arxiu de Solsona.)

XVII. Donació a la repetida catedral per alguns dels conqueridors de la ciutat de Balaguer, en 1105, entre ells En Guillèm Ramón, En Gilibert y En Ramón Pere, los qui declaren que: «ob remedium animarum nostrarum et propter honorem quem fecit nobis Deus et Sancta eius genitrix Maria, quia liberaverunt nos de manibus sarracenorū quando intravimus Balagarium damus... Sancte Marie Celsone omnem decimam omnium frachitatum nostrarum quas Petrus comes Urgellensis et Eilo comitissa una cum Ermengaudō filio eorum (sic) naturale, comite urgellensium, dederunt nobis... in omni termino de Balagario... (Arxiu de la Seu de Solsona.)

XVIII. Fragment d'una escriptura en la que consta la data de la conquesta del castell de Balaguer, del any 1105. (Arxiu de la Seu d'Urgell, *Cartoral de Tavernoles*, fols. 75-46; publicat per mí en *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó*, planes 62-63, nota. Es un acta per rememoració del donatiu atorgat per lo convent de Tavernoles al comte Pedro Ansúrez en concepte de socors o adjutori per a la conquesta.)

XIX. Conveni entre'l comte Pedro Ansúrez y'l rey d'Aragó sobre la ciutat y castell de Balaguer; sens data. (Arxiu de la Corona d'Aragó; diu En Villanueva qu'és del any 1101, poch més o menys; crech que deu ésser de 1106, segons se desprèn de lo que diu Monfar, volumen I, planes 368-372 hón està publicat.)

XX. Donació del castell de Gerb per Pedro Ansúrez, sa muller Elo y son *nepos puer* Ermengol a la catedral de Solsona, en 1106. (Arxiu de la Seu de Solsona.)

XXI. Donació del comte Ermengol, *lo de Castella*, al monastir de Tavernoles, del delme y drets que rebia en terres de Castella y Extremadura en 1109. (Arxiu de la Seu d'Urgell, *Cartoral de Tavernoles*.)

XXII. Testament primer del comte Ermengol, *lo de Castella*, de 6 idus febrer, 1132 de la Encarnació, 1133 del modern istil. (Arxiu episcopal d'Urgell; publicat per mí en *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó*, apèndix, doc. 12 y reproduhit per Delaville le Roulx en *Cartulaire de l'ordre de l'Hôpital de Saint Jean de Jerusalem*, apèndix.)

XXIII. Testament segon del comte Ermengol, *lo de Castella*, de 9 calendes abril 1143 de la Encarnació, 1144 del modern istil. (Arxiu episcopal de Solsona; publicat per Mossén Serra en *Notes historiques d'Olius*, en lo Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, any 1908.)

XXIV. Breu del papa Adrià IV al bisbe d'Urgell referent a la sotsmissió y repeneditment del comte Ermengol, del any 1156 poch més o menys.

XXV. Renúncia del comte d'Urgell a pendre los mobles y robes dels bisbes al moment de la llur mort, en favor de la Catedral, en l'any 1162 (Cartoral de la Seu d'Urgell.)

XXVI. Testament d'Ermengol, lo de *Valencia*, atorgat en Ciudad Rodrigo, en 1167 (Arxiu de la Seu d'Urgell.)

XXVII. Donació del rey Ferrán de Lleó al comte Ermengol, lo de *Valencia* en 1181. (Arxiu de la Corona de Aragó; publicat per Monfar, *Historia de los Condes de Urgel*, vol. I, plana 398.)

XXVIII. Donació del castell d'Olius per Ermengol, lo de *Valencia*, a la iglesia de Solsona, en 1183 (Cartoral de la Seu de Solsona, publicat per Mossén Serra, en *Notes històriques d'Olius*, plana 20.)

XXIX. Constitucions de pau y treva del comtat d'Urgell entre'l comte Ermengol y Pons de Cabrera, en 14 calendes juny 1187.

XXX. Testament del comte Ermengol VIII, de 1208. (Arxiu de la Seu de Solsona, publicat per Monfar, *Historia de los Condes de Urgel*, vol. I, plana 433.)

XXXI. Concessió de franqueses als habitants de Lleyda per lo rey Jaume y En Guerau de Cabrera, en 1224. (Arxiu municipal de Lleyda.)

XXXII. Testament de Donya Aurembiax, de 3 idus agost 1231. (Arxiu de la Corona de Aragó, publicat en *Historia de los Condes de Urgel*, de Monfar, vol. I, plana 506.)

XXXIII. Cessió del comtat d'Urgell per En Pere de Portugal al rey en Jaume, en 1231. (Arxiu de la Seu de Mallorca, publicat per Monfar, obra citada, vol. I, plana 509.)

XXXIV. Prohibició de les cases públiques de joch en Balaguer per lo comte Ermengol X, tancant la tritxeria en 1308. (Arxiu municipal de Balaguer.)

XXXV. Cessió del comtat d'Urgell al infant Jaume, fill del rey Alfons, en 1328. (Arxiu municipal de Lleyda.)

XXXVI. Declaració feta per un missatge del Parlament de Catalunya a la cort de Castella abans de la proclamació d'En Ferrán, lo d'*Antequera*, en 1411. (Arxiu de la Corona d'Aragó; un document aïllat axís no té cap valor, devant de la colecció diplomàtica referent a quell notable Parlament, publicada per Bofarull en *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, volums, I, II y III.

Ací s'interromp la serie de documents del apèndix en lo foli 275, transcrivint la còpia que havia fet lo P. F. Ignasi Herrero, en Barcelona, del opúscul en llengua catalana que possehia En Joseph de Vega y Sentmenat, que era'l meteix que en 1624 havia copiat En Jaume Ramón Vila, prevere. Diu en Villanueva que és un treball interessant per la historia del comtat y acaba: «Estas son las razones que me han movido á publicar este documento inédito, confiado que los lectores prudentes sabrán no pararse en lo que el autor escribe contrario á la buena memoria del rey D. Fernando I de Aragón, cuyo notorio dere-

cho á aquella corona se consolidó con la unánime aceptació de los reinos que la componían.» Hi ha encare transcrit lo pròlech posat per dit Vila al opúscul titulat: *Historia de Don Jaime de Aragó comta de Urgell segon de aquest nom, escrita en Barcelona per ordre de mi Jaume Ramón Vila sacerdot en lo any 1624.*

En lo foli 308 comença una traducció al castellà d'aquest opúscul y en lo 328 torna a continuarse la serie dels documents del apèndix; però en Villanueva dona dit opúscul com a document senyalat ab lo nombre 37.

XXXVIII. Decret del rey Ferràn sobre la rebetlió del comte Jaume d'Urgell, dictat en Barcelona a 11 juliol 1413. (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

XXXIX. Lletra del rey Ferràn als jurats y habitants del comtat d'Urgell sobre la rebetlió del Comte, de 11 juliol 1413. (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

XL. Lletra del rey Ferràn als embaxadors tramesos al rey de França, explicant la operació militar contra Balaguer, de 9 octubre 1413. (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

XLI. Lletra del rey Ferràn al Papa Benet XIII, recomanantli'l bisbe de Malta, de novembre 1413. (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

XLII. Lletra del rey Ferràn a son fill Alfons anunciantli la sotsmissió del comte Jaume. (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

XLIII. Sentència contra'l comte d'Urgell; en 1413. (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

XLIV. Comissió donada per lo rey Ferràn per procehir contra la mare del comte d'Urgell, 1414. (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

Segueix en lo foli 341, de lletra diferent del cors de la obra, una petita monografia sobre la descendencia y llinatge del comte Jaume *lo desventurat*, y després unes apuntacions referents a les vendes y donacions dels llochs y castells del esmentat comte, fetes per los reys Ferràn y Alfons.

Finalment, en lo foli 351, una memoria de la situació política de la vall andorrana, titulada *Andorra y su soberania*, y subdividida en apartats ab aquests epígrafs: Cesió al obispo Guisado, Bulas de Benedicto VIII y Urbano II, donación de Aurembiax, Conclusión.

La descripció que acabam de fer és suficient per demostrar que la obra manuscrita inèdita d'En Jaume Villanueva, que havèm examinat darrerament en la Biblioteca Nacional de París, ha perdut bona part del interès y novetat que podia tenir en lo temps en que fôu composta. Tots los moderns historiògrafs y erudits de Catalunya se dolien de la desaparició y pèrdua d'aytal obra y creyen que hi hageren trobat multitud de notícies desconegudes y verdaderes revelacions sobre'ls orígens del comtat d'Urgell. No hi ha motiu per tanta ansià. Molts dels documents que eren desconeguts en temps d'En Villanueva han estat presentats y aprofitats per historiògrafs posteriors y'ls més importants han estat íntegrament publicats com ja havèm indicat al

nomenar los que componen l'apèndix. Y en punt al treball personal del autor, tot lo bo y interessant que diu ja ve tractat y apuntat en diferents volums del *Viage literario*, essent precis encare per rebaxar la utilitat actual d'aquesta obra inèdita, tenir en compte lo progrés de la crítica històrica y de la paleografia desde'l temps d'En Villanueva, lo que fa, naturalment, que les consideracions, observacions y conclusions que presenta resultin magres y revellides. No poques d'aytals conclusions estaven fonamentades en documents que la crítica moderna ha rebutjat per apòcrifs o adulterats y en altres que son avuy interpretats ab diferent sentit segons l'avenç científic en lo coneximent del llenguatge formulari y en la fesomia interna y externa dels diplomes de la Edat mitjana, especialment dels temps carlovingis.

Entenèm, donchs, que'ls serveys que les *Memorias cronológicas de los Condes de Urgel* poden encare fer als erudits catalans son d'ordre secundari y de detall, per rahó de la munió de escriptures extractades en lo cors de la obra y que ofereixen noves d'utilitat per diferents monografies.

JOAQUÍM MIRET Y SANS

NOTICIAS

Ha fallecido en el día 22 de julio el académico correspondiente en París, M. Leopoldo Delisle, uno de los más eminentes representantes de la erudición francesa en el siglo XIX. Ha muerto también el correspondiente en Rusia, M. Uladimiro Piskorski, apenas regresaba á su país de un viaje de estudio que había hecho en junio á esta capital, que visitaba por tercera vez. Era profesor de Historia en la Universidad imperial de Kasan y erudito catalanófilo. Había publicado en lengua rusa dos notables estudios: *Ensayo sobre el origen y significación de los seis malos usos en Cataluña* (Kiew 1899, 85 pág. en 4.º) y *Los Juegos Florales en Cataluña* (Kiew 1900, 13 pág. en 4.º). Además, en 1909, ha dado á luz en San Petersburgo, la segunda edición de su *Historia de España y Portugal*.

La Academia se ha inscrito como miembro del Congreso internacional de apologética, que acaba de celebrarse en Vich, desde el 8 al 11 de septiembre, para honrar la memoria del insigne filósofo Jaime Balmes. El académico numerario D. Guillermo M. de Brocá, ostentó la representación de este cuerpo literario en el mencionado Congreso.